

A kínai nők társadalmi helyzete a Song-korban (960-1279)

Korlátok és lehetőségek a belső udvarok világában

Jelige: Peng49

Tartalomjegyzék

A kiindulás kérdései	3
1. Társadalmi változások a 10–12. században.....	3
2. A társadalom alapja: a család	6
3. A neokonfucianizmus és a nők kapcsolata.....	7
4. Zhu Xi és a <i>Családi szertartások</i>	10
5. Élet a belső udvarokban	12
6. Korlátok és lehetőségek – lábelkötés	15
7. Korlátok és lehetőségek – tulajdonjog	17
8. A Song-kori helyzet messzire mutató hatásai	19
9. Konklúzió	20
Felhasznált irodalom	22

A kiindulás kérdései

Ahogy egyre inkább visszafelé haladunk a kínai történelem évszázadaiban, úgy láthatjuk, hogy egy-egy rövidebb időszak kivételével a női alakok egyre halványabbnak és lényegtelenebbnek tűnnek. A változásokkal teli és új irányzatokat hozó korokban nem elhanyagolható egyetlen társadalmi csoport szerepe sem, így valószínűleg a korabeli nők is képesek voltak hatást gyakorolni az élet bizonyos területein. Ilyen változásokat hozó korszak volt a Song-dinasztia 宋 kora (960–1279), amelynek elitje lassan eltávolodott a Tang-dinasztia 唐 (618–907) barbár népekkel szimpatizáló szokásaitól, és visszatért a Han-kori 漢 (i. e. 206/202–i. sz. 220) hagyományokhoz, kialakította a számára kedvező társadalmi rendet. E kor társadalma kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy hol találhatóak ebben a rendszerben a nők? Milyen szerepeket töltöttek be, mi volt a jelentőségük, biztosított-e a korabeli jog számukra valamilyen védelmet? Mik voltak azok az eszmék, amelyek leginkább hatottak a társadalmi változásokra és ezzel együtt a nők életére? Ezekre keresem a választ az alábbi dolgozatban, feltérképezve a nők helyzetét a kor társadalmi kontextusában, és kiemelve azokat az elemeket, amelyek nem csupán a Song-korra, hanem a kínai gondolkodásmód további fejlődésére is hatottak. Bár a változások egy része csak a Ming- 明 és a Qing-dinasztia 清 alatt forrt ki teljesen és terjedt el széles körben, a Song-kor lényege abban áll, hogy innen számíthatjuk a folyamatok kezdetét. Erre is rá kívánok mutatni az alábbiakban.

1. Társadalmi változások a 10–12. században

A Song-kor fontos társadalmi és politikai változásokat hozó, tudományos és gazdasági eredményekben gazdag időszaka volt a kínai történelemnek. Innen eredeztethetjük Kína kilépését a középkorból, és a kor gondolkodóinak köszönhetjük a hagyományos kínai kultúra folyamatos továbbvitelét, amelyet a mongol invázió sem állíthatott meg.

A dinasztiaát megelőző Tang-korban egészen más értékek voltak szem előtt, így például a buddhizmus és a taoizmus került előtérbe, az arisztokrácia uralma pedig minden szintet kontrollált.¹ Általánosságban elmondható, hogy területi és hatalmi terjeszkedés és a külföldi,

¹ Gernet 2001: 205.

így barbár, szokásokkal való szimpatizálás volt jellemző a kor (katonai²) elitjére. Ennek megfelelően a nők is nagyobb szabadságot kaptak, lovagoltak, a nőideál egy természetes, erőteljes alak és szellem volt. Ezt megerősíti az a tény, hogy ebben a korban uralkodott az egyetlen kínai császárnő, Wu Zetian 武则天 is.³

A Song-korban hamar megszilárdult a központi hatalom,⁴ azonban ugyanilyen gyorsan szembesültek a külső fenyegetettséggel is, több kis barbár állam közelsége is problémát okozott.⁵ Ez nem csupán az ország biztonságára hatott, hanem gazdasági és politikai problémákat is előhívott. Válaszként reformerek léptek színre, így Fan Zhongyan 范仲淹, akit az ellenséges betörések új megoldások keresésére készítettek.⁶ Ő indult el azon az úton, amelyet később Wang Anshi 王安石 (1021–1086) folytatott, aki meglátta a problémák gyökerét, és radikálisabb átalakítást szorgalmazott az adóterhek viselését illetően, így csökkentve a kisparasztok terheit. Főként a mezőgazdasági termelés fejlesztésében látta a megoldást, amely – hacsak rövid időre is – kedvezőnek bizonyult a legtöbb társadalmi osztály számára.⁷ A hűséges hivatalnokokat kiemelten fontosnak tartotta, az általános jólét még inkább megerősítette ezt a réteget.

A modernizáció így sokféle területen jelentkezett, erre utal a felgyorsuló urbanizáció is. A korhoz képest – különösen, ha Európával hasonlítjuk össze – rendkívül modern stílus jellemezte ezt a folyamatot. A városi életmód középpontjába a kereskedelem és a szórakozás került. A Déli Song főváros, Hangzhou lakossága a 13. század második felére meghaladta az egymillió főt, így száz évvel azelőtti méretének duplájára nőtt.⁸ Ezt egyrészt a főváros áthelyezése okozta, másrészt az egyre gazdagodó családok városi betelepülése, majd az őket követő munkaerő-beáramlás a szegényebb vidékekről. A megnőtt igényeket a kereskedelem növekedése követte, a közeli tenger és a szárazföldet átszövő csatornák stratégiai fontosságú szállítási útvonalakká váltak. A külső támadások sürgették a haditechnika fejlődését, így hatalmas eredményeket értek el: felfedezték és katonai alkalmazásra továbbfejlesztették a robbanóanyagokat,⁹ amelyet zsoldosseregük – szintén a kor újdonsága – erősítésére használták

² Ez az elit gátolta meg a Tang-korban a hivatalnoki vizsgarendszer kiteljesedését. Gernet 2001: 242.

³ Gernet 2001: 205. Uralkodott 690–705 között.

⁴ A második Song császár, Taizong (976–997) alatt, Gernet 2001: 241.

⁵ Így például a kitajok, dzsürcsik, a Nyugati Xia Birodalmat alapító tangutok. Gernet 2001: 243.

⁶ Békekötése a tangutokkal kiemelten sikeres volt. Gernet 2003: 243.

⁷ Gernet 2001: 244. Wang Anshi főminisztersége után újból előjöttek a problémák. Gernet 2001: 450.

⁸ Gernet 1980: 14.

⁹ Gernet 2001: 247.

fel. Nagyon fontos újdonság még a nyomtatás elterjedése, ezáltal szélesebb rétegek juthattak különböző ismeretekhez, és az oktatás is gyorsabban fejlődött.¹⁰

A Song-kor kezdetére Kína már átesett a legnagyobb buddhista-üldözésen, és elindultak olyan társadalmi folyamatok, amelyek szembekerültek a Tang-kori berendezkedéssel. Ez nagyban köszönhető a konfuciánus tanok újbóli középpontba helyezésének. A megújulás a 11. században kezdődött, „a Dao tanulása” (*daoxue* 道学) néven kezdték el újraértelmezni a főként államszervezéssel, társadalmi viszonyokkal és az ezeket erősítő rituálékkal foglalkozó tanokat. Amint azt Lisa Rosenlee írja, a nyugati terminológia által neokonfucianizmusnak nevezett eszme „a kínai magas kultúra morális gerince és nagy szintézise”.¹¹ A korabeli gondolkodók a Han-korból eredő hivatalnokrendszer visszaállítását hajtották végre, amely soha nem látott méreteket öltött a 13. századra.¹² A vizsgarendszer kiterjesztése és az esélyegyenlőség érdekében három szinten (prefektúra, főváros, palota) tartottak vizsgákat, az anonim vizsgák fókusza pedig gyakorlatiasabbá vált.¹³

A hivatalnoki vizsgák a felemelkedés lehetőségét nyújtották bármely társadalmi osztály férfi tagja számára, a közigazgatás pedig meghatározó volt a központosított hatalom szempontjából. Az így növekvő számú hivatalnokokból kialakult az a *shidafunak* 士大夫 nevezett írástudó elit, amely a kedvező körülményeknek köszönhetően a legerősebb társadalmi csoporttá vált. A hivatalnoki réteg példátlan erejét az is mutatja, hogy még az általában befolyásos eunuchok sem tudták veszélyeztetni hatalmukat.¹⁴ A kor ideálja a karcsú, művelt hivatalnok volt, aki a klasszikusok ismeretén kívül a versírás művészetével és műértésével tűnt ki. Az ő világukban a nők leglényegesebb szerepe a kapcsolatok megszilárdítása volt, amelynek fontos hozadékaik voltak az örökölhető pozíciók és a hozomány.¹⁵

A műveltséggel hatalmat szerző családok jórészt birtokaik jövedelméből éltek. Nekik kedveztek a 11. századi reformtörekvések, hatalmuk gazdasági alapját a fellendülő mezőgazdaság szolgáltatta. Társadalmi osztályuk kiszélesedése és gazdagsága mindennapossá tette a luxuscikkeket, kifinomult ízlésük óriási forgalmat generált.

Ennek köszönhetően alakulhatott ki a korban egy gazdag és befolyásos kereskedői réteg.¹⁶ A kereskedők hagyományosan lenézett foglalkozást űztek, különösen, ha

¹⁰ Gernet 1980: 15.

¹¹ Rosenlee 2006: 2. „the moral backbone and grand synthesis of Chinese high culture”

¹² Gernet 1980: 64.

¹³ Gernet 2001: 242. Wang Anshi reformjai helyezték előtérbe a gyakorlatiasabb vizsgatárgyakat (közgazdaság, törvények, földrajz).

¹⁴ Gernet 2001: 243. Olykor még a császárok is átengedték a hatalomgyakorlást minisztereiknek.

¹⁵ Birge 2010: 7. A hivatalnoki rendszerben gyakori volt a korrupció.

¹⁶ Gernet 1980: 79.

szembeállítjuk őket a finom, művelt hivatalnokokkal. Azonban a tengeri kereskedelem egész Ázsiára és messzebbre is kiterjedt, valamint előtérbe került az egyre növekvő belső piac ellátása, így többeknek lehetőségük nyílt a meggazdagodásra. Az így megerősödő réteg egyfajta középréteget képezett a Song társadalomban, bár elkülönült a hivatalnoki arisztokráciától, de egyre jobban hasonlítani akart rá.¹⁷ Ennek köszönhető az is, hogy az elit szokásai gyökeret vertek az alsóbb néposztályokban, és megmaradtak a továbbiakban is (ld. lábelkötés).

Egy másik új keletű társadalmi jelenség volt a nemzetségi szervezetek kialakulása.¹⁸ Ezeket egymással rokonságban álló családok alkották, amelyek gondosan számon tartották családi kötelékeiket, így szerteágazó, nagy közösségek jöttek létre, amelyek fontos gazdasági szereplőkként vettek részt a kor életében. Emellett kiterjedt jogkörrel rendelkeztek, a hivatalnokok nagyrészt szabadkezet adtak nekik belső ügyeik vagy az általuk ellenőrzött területek ügyeinek intézésében.

2. A társadalom alapja: a család

A hagyományos kínai nézőpontból nézve az egyén önmagában nem, csak a családban, az ott elfoglalt helye szerint értelmezhető. A konfucianizmus egyik, ha nem legfontosabb fókuszpontja az „öt kapcsolat” (*wulun* 五倫): az uralkodó és alattvaló, apa és fiú, férj és feleség, idős és fiatal, valamint – az egyetlen nem hierarchikus – a barátok közötti kapcsolat - ezekből három megtalálható a családon belül. Ezek a kapcsolatok meghatározott jogokat és kötelezettségeket adnak minden embernek, amelyek jó része a családon belül jelenik meg.

A kínai szemlélet szerint a nemek is elválaszthatatlanok a családtól, csak azzal együtt értelmezhetőek, azaz a nő azért nő, mert a lánygyermek, anya, feleség szerepét tölti be.¹⁹ Hagyományosan a család fogalmában a fő fókuszpont a leszármazási ág, a *zong* 宗 volt, amellyel szemben a család, a *jia* 家 csak az egy háztartásban élőket jelölte. A Song-korban a *jia* koncepciója új értelmet nyert.²⁰ Ennek vizsgálata a kontextus fontos részét adja, hiszen csak a rendszer nagy egészében nyer értelmet egy személy szerepe. Így most a hagyományos családi szervezet Song-kori definícióját tekintjük át.

A családot a *shidafu* réteg szempontjából érdemes vizsgálnunk, hiszen a rendelkezésre álló források ő életükről és szemléletükről szólnak. Ebben az értelmezésben a leszármazási ág

¹⁷ Gernet 1980: 94.

¹⁸ Dawson 2002: 135.

¹⁹ Rosenlee 2006: 47.

²⁰ Ebrey 1984: 222.

és a család nem ugyanazt jelentették. A család egy politikai-gazdasági egység volt, amelyet bárki létrehozhatott vagy tönkretelhetett, de ez nem befolyásolta a leszármazást. A családdal kapcsolatos kifejezések (létrehozni, megosztani, megtartani) annak gazdasági helyzetére utalnak,²¹ az általános vélekedés erre az oldalra koncentrált.

A korabeli kínai társadalom felépítése a család szerkezetét vette alapul. Az uralkodó és a hivatalnokok kapcsolatát a szülőtisztelet erénye jellemezte. A konfucianus hagyomány a család és az ország között párhuzamot von, a működés elve és a belső kapcsolatok nagyon hasonlítanak egymáshoz. Így ahhoz, hogy a családon belüli viszonyokról teljesebb képet kapjunk, meg kell vizsgálnunk a hagyományos kínai szemléletet alakító legfontosabb eszmei áramlatot, a konfucianizmust és annak Song-kori újjáéledését.

3. A neokonfucianizmus és a nők kapcsolata

A Kínát fémjelző, több ezer éven keresztül megdönthetetlennek tűnő patriarkális rend a konfucianus eszméken alapszik. A konfucianizmus egyszerre volt filozófiai iskola és a hagyományos kínai nézőpont alapja, így több irányból is meg kell közelítenünk a nők helyét a konfucianus rendben.

Az eszmék egy része már Konfuciusz (*Kongzi* 孔子) előtt keletkezett, ezért is lehet az, hogy bár a nyugati terminológia a „konfucianizmus” megnevezéssel illeti ezt az eszmerendszert, a konfucianus filozófiai iskola megnevezésévé a *ru* 儒 vált, ami eredetileg szertartásvezetőt jelentett.²² Konfuciusz alapvető célja az volt, hogy belülről változtassa meg a társadalmat, az emberek kölcsönös törődése által alakítsa át egy morális közösséggé.²³ A *ru* szellemi alapján jött létre később a neokonfucianizmusnak nevezett új ág, amely „a Dao tanulmányozása” (*daoxue* 道学) néven újraértelmezte és a kor kontextusába helyezve felhasználta az ősi eszméket arra, hogy megszilárdítsa a hagyományosan patriarchális társadalmat, amely Cheng Yi, Cheng Hao, Zhu Xi 朱熹 (1130–1200) és más írástudók elképzeléseinek alkalmazásával fennmaradt egészen a 20. századig.

A konfucianus – vagy az idők folyamán a konfucianizmus által is átvett – filozófiai fogalmak között vannak olyanok, amelyek átszöttek a mindennapi életet, és teljesen beépültek a kínai gondolkodásba. Ilyenek a *yin-yang* 阴阳 és az azt kiegészítő *nei-wai* 内外

²¹ Ebrey 1984: 224.

²² Tökei 1986: 52.

²³ Slote et al. 1998: 12.

fogalompárok. Ezeknek a fogalmaknak a vizsgálatával a női-férfi kapcsolatok is könnyebben értelmezhetőek.

A *yin-yang* az univerzum alapelve, a fogalompár ellentétes oldalai kiegészítik egymást, s ezáltal harmóniát hoznak létre. A *Változások könyve* különleges hangsúlyt fektet erre, és Sima Guang a férj és a feleség kapcsolatát jellemzi ezzel.²⁴ A természetben is mindenütt jelen van, de leginkább a férfi és nő kapcsolatában tud kiteljesedni. A *nei-wai* fogalompár nemekkel ruházza fel az egyes szférákat, amelyek a *yin-yang*hoz hasonlóan kiegészítik egymást, de határt von közöttük, amelyet nem léphetnek át. Számottevő még a *bie* 別 fogalma, amely a férfi-nő kapcsolatban a megkülönböztetés erényét jelenti (*nannüzhobie* 男女之別), az erre való képesség különbözteti meg az embereket az állatoktól.²⁵

Ami a konfucianizmust, így a neokonfucianizmust is meghatározta, hogy a családot tartotta az emberi fejlődés kiindulópontjának és fontos közegének. A konfuciánus erények alapjaként a szülőtiszteletet (*xiao* 孝) határozzák meg.²⁶ Hagyományosan ebből származtatnak minden erényt, aki ezt elsajátította, képes továbbfejleszteni önmagát. Ebből következik, hogy az újjáéledő konfuciánus tanok egy olyan családi és rokonsági rendszert propagáltak, amely a patriarchális leszármazási lánc fenntartását tartja legfontosabb céljának.²⁷ Az ezt szolgáló gondolkodók csak a Song-kortól kezdtek el külön foglalkozni a nőknek szánt szerepekkel ebben a szisztémában, így érdemes megvizsgálnunk a releváns műveket.

Sima Guang 司马光 (1019–1086) műveiből már látszik a konfucianizmus újjáélesztésére való törekvés. Nagy hatással volt többek között Zhu Xira is,²⁸ és elsőként járt *Szabályok a családi élethez* (*Jiafan* 家范) című írásával a konfucianizmus Song-kori interpretálásában. Mielőtt vizsgálni kezdjük, érdemes megjegyezni, hogy Sima Guang ellenezte a túlzott jólét biztosítását az utódok számára, mert a szertartások azok, amelyek megtartják a családot.²⁹ A család fenntartása érdekében kedvezőnek tartotta, hogy egy férj elbocsájtja a súlyosan vétkező feleségét. Ez nem volt egyedi vélemény, a kétezer éven át fennálló hagyomány szerint a *qichu* 七出, a hét válóok alapján a férj elküldhette a házasságra alkalmatlan feleséget.³⁰

²⁴ Wang 2003: 418.

²⁵ Rosenlee 2006: 86.

²⁶ Rosenlee 2006: 40.

²⁷ Ebrey 2003: 12.

²⁸ Ebrey 2003: 2.

²⁹ Ebrey 1984: 225.

³⁰ Dawson 2002: 126. A hét válóok: engedetlenség az apóssal és anyóssal szemben, meddőség, paráznaság, féltékenykedés, undort keltő, gyógyíthatatlan betegség, szószátyárság és lopás.

A műből jól látszik a *nei-wai* fogalom pár gyakorlati alkalmazása: Sima Guang javasolja, hogy a belső és külső részek ne osztozzanak kúton vagy tisztálkodó helyiségen.³¹ Az elkülönítés hét éves korban kezdődik, tíz éves kortól teljes és szigorú, ennek valószínűleg erkölcsi okai lehettek. Az oktatás terén viszont meglepően egyenlő elveket vall, ahogy a fiúkat a klasszikusokra és erkölcsös emberek életrajzára oktatják, ezeket ugyanúgy alkalmasnak találja a lányok oktatására is. Az ok ugyanúgy a családhoz kapcsolódik: honnan tanulhatnák meg a jó feleség és anya kötelezettségeit, ha nem a korábbi korok példamutatásából?³² Kifejti a női erények mibenlétét: ezek nem veleszületett tulajdonságok, hanem tanulható dolgok – az odafigyelés a helyes viselkedésre és szavakra, testük és környezetük tisztán tartása, a szövés és a vendégek kiszolgálása –, és a tanulás által nyernek értelmet. Ezért javasolja Sima Guang a klasszikusok alapvető tanításainak megismerését – így Konfuciusztól a *Beszélgetések és mondások* (Lunyu 论语), a *Születéskönyv*, a *Dalok könyvét* (Shijing 诗经) és a *Szertartások könyvét* (Liji 礼记). Ezen a ponton látszik, hogy a mű közönségét csak a művelt hivatalnoki réteg leányai alkothatták, mivel csak másodlagosan tekint a házimunkák tanulására, sőt bizonyos tevékenységeket – éneklés és hangszeres zene – frivolságuk miatt elutasít, a szórakoztatás nem az ő dolguk.

Sima Guang kapcsán rá tudunk világítani arra a kérdésre, hogy vajon teljesen megegyezett-e a tanácsokat és példákat adó művek (így például a *Szabályok a családi élethez*) elmélete a korabeli gyakorlattal? A színes anekdoták, amelyekben férfiak életét és becsületét veszélybe sodorták kapcsolataik erkölcstelen nőkkel, valamint a *Jiafan* szövege közötti különbség azt tükrözi, hogy Sima Guang saját értékei szerint írt, amelyek nem egyeztek meg gyakran kicsapongó életet élő kortársai szemléletével.³³ A *Jiafan* kétségkívül nevelő célzatú volt, a férfiakat és nőket is minél messzebb kívánta terelni az erkölcstelen incidensek megaláztatásaitól.

Voltak olyan precedensek is, amelyek azt mutatták, hogy a művelt férfiak tisztelettel bántak a hivatalnokok családjából származó nőkkel. Sima Guang kortársairól szóló anekdoták szerint előfordult, hogy elszegényedett vagy árvaságra jutott felső osztálybeli hölgyeket segítettek megfelelő hozománnyal kiházásítani.³⁴ Gyakran azonban nem ilyen nemes módon jártak el a kortársak, több történetet ismerünk olyan férfiakkal, akiket kurtizánok vagy ágyasok

³¹ Sima Guang: *Precepts of Family Life. Jiafan*. (ford. Ping Yao) in: Wang 2003: 416.

³² Sima Guang itt idézi Ban Zhao Han-kori írástudó nőt, aki a császárkor legnevesebb kínai tudósnoje volt. Wang 2003: 417.

³³ Ebrey 2003: 22.

³⁴ A történeteket Patricia Ebrey írja le *Woman, money and class: Sima Guang and Song Neo-Confucian views on Women* című tanulmányában. Ebrey 2003: 10–38.

vittek romlásba.³⁵ Sajnálatos módon olykor a császárok is erre biztatták hivatalnokaikat, gyakran énekeslányok és prostituáltak tömegeit adták nekik ajándékba.³⁶

Az ilyen esetek megelőzése adhatott okot arra, hogy a neokonfuciánusok nagy hangsúlyt fektettek az erényes nők kultuszára. Temetési beszédekben méltatták az elhunyt asszonyok erényeit, azonban ezek nem tekinthetők maradéktalanul hitelesnek, hiszen a szónokok gyakran nem is ismerték személyesen az elhunytat.³⁷ Az erények között a legfontosabb a tisztaság volt, amely ugyanúgy vonatkozott a hajadonokra, mint az özvegyekre. A tisztaságot hangsúlyozza Cheng Yi elhíresült mondata, amely szerint „Az éhhalál csupán egy kis dolog, azonban a tisztaság elvesztése súlyos ügy”.³⁸

A teljes elkülönítést azonban még az elit körében sem lehetett megvalósítani, s bár a korabeli festmények nagyon kevés nőt ábrázolnak az utcákon,³⁹ a valóság és az ábrázolt ideálok nem mindig fedik egymást. A neokonfuciánus erkölcs tökéletesítése csupán a későbbi dinasztiák alatt valósult meg.

4. Zhu Xi és a *Családi szertartások*

A Song-kori családi helyzet és a neokonfucianizmus vizsgálata közben külön ki kell emelnünk Zhu Xi munkásságát. Nézetei szerint a konfucianizmus erényei, azaz a *dao* 道, Menciusz után elvesztek, s ő az erények újbóli megvalósításának szentelte életművét.⁴⁰ Munkássága új jelentést és struktúrát adott a konfucianizmusnak, amelyet így *lixue* 理学 névvel is illettek, utalva arra, hogy önmagát és kortársait tartja a rég eltűnt „égi rend” hiteles tanulmányozójának és követőjének.⁴¹

Sima Guang munkásságát követve szintén foglalkozott a családdal, ám ő sokkal részletesebben tette ezt, pontos leírást nyújtott a szertartások végzéséhez *Családi szertartások* (*Jiali* 家礼) című könyvében. A rítusok jelentősége nála abban áll, hogy összekötik a család élő és halott tagjait, biztosítják a folytonosságot és a gyakorlatban valósítják meg az erényeket.⁴²

³⁵ Például Zhang Fangping esete, aki Chengduban vállalt állást, ahol szerelembe esett egy bejegyzett kurtizánnal. Később azonban ez az incidens veszélyeztette volna hivatali karrierjét, ezért a bizonyítékul szolgáló leveleket egyik barátja szerezte meg a kurtizántól. Ebrey 2003: 17.

³⁶ Wang Ping 2000: 44.

³⁷ Birge 2010: 30.

³⁸ Ebrey 2003: 10.

³⁹ Birge 2010: 28.

⁴⁰ Bol 2008: 100.

⁴¹ Slote et. al. 1998: 26.

⁴² *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 3.

Minden lépést pontosan leírt, így a könyv terjedésével az általa helyesnek vélt szokások honosodtak meg a családokban. Zhu Xi átdolgozta és egyszerűsítette a régi konfuciánus szertartásokat, és hivatalnokként bekapcsolódott a kor jellemző áramlatába, amely minden társadalmi réteget a szertartások helyes végzésére buzdított.⁴³ A hagyománytisztelet és a modernizálásra való törekvés együtt jut érvényre a *Családi szertartásokban*.

A hagyományos konfuciánus előírásokon kívül sokat merített Sima Guang munkáiból is, kiegészítéseket és megjegyzéseket fűzött hozzájuk. Így például az áldozati csarnok felépítésének szabályait aprólékosan kidolgozta, meghatározva annak felépítését, berendezését és azoknak funkcióit. A helyiség fontosságát hangsúlyozza, hogy valamilyen természeti csapás vagy rablótámadás esetén az ott található tárgyakat kell menteni.⁴⁴

Egy átlagos családban két vagy három generációra visszamenőleg mutattak be áldozatokat az ősöknek. A nők ugyanúgy aktív résztvevők, mint a férfiak, feladataik általában az áldozati teához és ételekhez kapcsolódnak. A legfontosabb szerepet a leszármazási ág örököse és felesége töltik be, ha van náluk idősebb résztvevő, nekik külön helyeket tartanak fenn, közel az ősök tábláihoz.⁴⁵

A szerző a gyermekek nevelésével kapcsolatban is ad részletes tanácsokat, a fiú- és lánygyermekek számára is a klasszikusok tanulmányozását írja elő. Azonban a lányok nevelésében illetlennek tartja a vers- és dalírást, és tízéves koruk után már az engedelmességben és a házimunkák végzésében kell gyarapodniuk.⁴⁶ A megkülönböztetés jelentőségét már gyermekkortól oktatni kell, ugyanis a szertartások során elengedhetetlen az alkalmazásuk. Megfigyelhetjük, hogy egyes szertartások során a nők számára kétszer annyi főhajtást ír elő, mint a férfiaknak.

Az egyik legfontosabb esemény, az esküvő kapcsán a szervezés minden egyes lépését bejelentették az ősöknek. A lányok tizenhárom és húsz, a fiúk tizenöt és harminc éves koruk között léphettek házasságra, ahogy azt a korabeli törvények kimondják. Az esküvő bejelentését követően a vőlegény családja eljegyzési ajándékot küld a menyasszony családjának, ezután a két család a ceremóniát vezető tagjaikon keresztül kommunikál egymással. Bemutatják az értékeket, azaz az eljegyzési ajándékokat, és egy nappal az esküvő előtt a hozomány bútorait a vőlegény lakhelyére vitetik.⁴⁷ A kicserélt javak értéke szimbolikus jelentésű, mindkét család erről ítélik meg a másikat, így ez a kapcsolatuk megalapozója lesz. Az esküvő szertartása a

⁴³ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: xxii.

⁴⁴ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 20.

⁴⁵ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 15.

⁴⁶ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 33.

⁴⁷ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 54.

vőlegény boráldozatával kezdődik az áldozati csarnokban, majd apja felszólítja, hogy üdvözlje segítőtársát, és vezesse őt helyesen az életben, tisztelettel legyen iránti, mert így fog megszilárdulni az élete.⁴⁸ Ezután a menyasszony házához megy, és ott találkozik leendőbelijével, akit apja és anyja hasonlóképpen bocsájt útjára. Arra oktatják, hogy óvatos és tiszteletteljes legyen, reggeltől estig anyósa és apósa kívánságát figyelje, a belső udvarok feladatain munkálkodjon.⁴⁹ A ceremónia végeztével visszatérnek a vőlegény otthonába, ahol esküvői lakomát tartanak. Másnap mutatják be az ifjú feleséget férje szüleinek. Ha az elsőszülött fiú felesége, ételt szolgál fel anyósának és apósának, ezzel gyakorolja a szülőtisztelet erényét. Az esküvő után három hónappal magát az ifjú feleséget is bemutatják az ősök szentélyében,⁵⁰ azonban ezt Zhu Xi három napra csökkentette, hogy alkalmazkodjon egy modernebb életvitelhez.

Az esküvő az ősök és az élők iránti tisztelet fontos kifejezőeszköze. Ennél nagyobb hangsúlyt csak a gyász kap, amely felülír minden más szertartást. A gyermekek három éven keresztül gyászolják szüleiket, akik immár a tisztelt családi ősök közé tartoznak. Zhu Xi művében is a gyász és a temetés kapja a legnagyobb hangsúlyt, ez az egyetlen szertartás, amelyhez a családon kívül mások is csatlakoznak.

A szertartások jelentősége azt bizonyítja, hogy a család nem tekinthető pusztán egy gazdasági egységnek. Zhu Xi a legtöbb szertartást az egy háztartásban élők együtt elvégzendő kötelezettségének tartja, mivel ezáltal képesek kapcsolatot tartani felmenőikkel, amely szimbolikusan a leszármazási ág egységét fejezi ki.

5. Élet a belső udvarokban

Általánosságban nagyon egyszerű felvázolni egy Song-kori, vagyonos családból származó nő életútját: gyermekkorában anyja nevelte a belső udvarokban, éretté válva a lehető legkedvezőbb házastársat keresték meg neki, házasságkötése után férje családjába került, gyermeki tisztelettel kellett anyósát és apósát szolgálnia, a szertartásoknál segédkeznie, majd később ő volt az, akinek legidősebb fia mutatta be a családi szertartásokat. A rangidős hölgyek gyakran töltöttek be fontos posztokat az ősöknek bemutatott szertartások során, így az ételek előkészítése és felajánlása az ő feladatuk volt, de a legfontosabb, amiben részt vehettek, az

⁴⁸ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 57.

⁴⁹ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: 58.

⁵⁰ *Chu Hsi's Family Rituals*. Ebrey 1991: xxi.

esküvő és a temetés voltak. Az alábbiakban sorra veszem legfontosabb kötelezettségeiket, amelyeket teljesítve az erényes nő mintapéldájává válhattak.

A házasságban a *yin-yang* teremő erejének manifesztálódását látták. Sima Guang *Jiafan*jában a feleségekről szóló részben is kulcsfontosságúvá válik a *yin-yang* kiegészítő mivolta. A házasságot a legszigorúbb illemszabályoknak kell érinteniük, a férj és feleség viszonyában a tökéletes harmónia elérése a legfontosabb. Ennek érdekében a *yang* megtestesítőjét, a férjet a *yin*, a nő fölé rendeli, hiszen a *yang* tud teremteni, a *yin* társként segíti a teremtes folyamatában.⁵¹ A feleségnek úgy kell viselkednie, hogy ne ütközzön ura akarataiba, legyen simulékony és ne legyen agresszív. Emellett el kellett tőnie, hogy a teremő *yang*nak nem lehet parancsolni, így megszokott volt több ágyas beköltöztetése a belső udvarokba.

A feleségnek nagy felelőssége volt a háztartás és az azokat érintő pénzügyek kezelésében. Ezzel is férjét szolgálta, levette válláról a mindennapi feladatok bosszúságát, hogy teljesen a tanulásnak és hivatalának szentelhesse magát.⁵² Feladataik széleskörű felkészültséget kívántak, gyakran döntöttek üzletkötésről, adás-vételi ügyekről, munkások felbérletét intézték és segítséget és tanácsokat adtak a település lakóinak.⁵³ Mindez azt bizonyítja, hogy tehetséges, művelt nők voltak a Song-kor asszonyai, életüket még nem korlátozták a neokonfuciánus elvek.

A Song-kort az özvegyek kérdésében viszonylagos szabadság jellemezte. Gyakori volt az újrَاهázasodás, amely ellen tiltakoztak a neokonfuciánusok, a tisztaság és a patrilineáris ág védelme érdekében. Zhu Xi példaként tekint egy esetre, amely egy özvegy erényes magatartásáról szól. Yü asszony férje halála után annak birtokát igazgatta, gondot viselt apósára, anyósára, nevelőapjára és gyermekeire. Miután nevelőapjának nem volt másik gyermeke, az asszony örökölte minden vagyonát, ám ő lemondott az örökségről, és egy rokonát választotta örökösnek.⁵⁴

A Song-korban közkézen forgott sok olyan korábban keletkezett mű, amely mindennapi tanácsokkal látta el a menyasszonyokat, feleségeket és anyákat. A két leghíresebb ilyen mű még a Han-korban keletkezett, így értelmezésük magas műveltséget kívánt.⁵⁵ A későbbiekben keletkezettek ennél jóval egyszerűbb nyelvezetűek voltak, és a könyvnyomtatás terjedésével széles körben elterjedhettek. Ilyen volt például a Tang-kori *A szűlőtisztelet könyve nőknek* (*Nü xiao jing* 女孝经), amelyet egy bizonyos Zheng asszony írt házasságra készülő

⁵¹ Wang 2003: 419.

⁵² Birge 2010: 144.

⁵³ Pang-White 2003: 437.

⁵⁴ Birge 2010: 150.

⁵⁵ Mann – Cheng 2001: 48.

unokahúgának.⁵⁶ A mű az eredeti, Han-kori *A szülőtisztelet könyve* (*Xiao jing* 孝经) mintájára jött létre, szerkezetében is követi az eredeti művet, így párhuzam vonható a megegyező pozíciójú részek között. A különböző szemléletek összehasonlítása céljából álljon itt egy-egy idézet a két műből:

„Nem más, mint a szülőtisztelet, amely (valamennyi) erény gyökere, s amelyből (az erények segítségével való) tanítás fakad. Ülj vissza, beszélek róla neked. A testünket, a tagjainkat, a szőrzetünket, a bőrünket a szüleinktől kapjuk. Ezért nem engedhetjük meg, hogy ezek odavesszenek vagy megsérüljenek – ezzel kezdődik a szülőtisztelet. Megbecsülést kell szereznünk magunknak helyes cselekedeteinkkel, s hírnevünket rá kell örökötenünk az utókorra, hogy ezáltal dicsőséget hozzunk szüleinkre – ezzel teljesedik ki a szülőtisztelet.”⁵⁷

„A szülőtisztelet kiterjeszti a menny és föld határait, elmélyíti az emberi kapcsolatokat, felserkenti a szellemeket, mozgatja a madarakat és a vadállatokat. Benne foglaltatik a tisztelettudó és szertartásoknak megfelelő magatartás, a többször meggondolt cselekvés – nem törekedni saját eredményeink vagy jócselekedeteink közvetítésére, kellemesnek, nemesnek, tisztának, engedelmesnek, kedvesnek, szellemesnek, tiszteletteljesnek és könyörületesnek lenni. Ha tökéletesíted az ilyen erényes magatartást, senki nem fog neked szemrehányást tenni.”⁵⁸

A fent idézet részletek szignifikáns különbségeket mutatnak az eredeti mű és s specifikusan nőknek készített útmutatás között. Már ebből a rövid részletből is kitűnik, hogy míg az eredeti széleskörű érdemeket vár el a szülőtisztelet gyakorlójától, hogy ezáltal dicsőséget hozzon családjára – ebből is látszik, hogy inkább csak férfiaknak szól –, addig a Tang-kori verzió csupán a női szerepkörökre koncentrál. A nőknek annyit kell elérniük, hogy ne érje őket szemrehányás. Ez szemben áll az eredeti szöveg önfejlesztésre és a személyiség kibontakoztatására való buzdításával, azaz szigorúan véve az egyéni érdem csak a férfiaknak adatik meg. A nőknek íródott változat a természettel is kapcsolatba hozza a szülőtiszteletet, ezzel egy misztikus, ősi erővé emeli.

⁵⁶ Mann – Cheng 2001: 48. A szöveg 730 körül született. Az ifjú hölgy a császár egyik fiának menyasszonya volt.

⁵⁷ P. Szabó Sándor fordítása kínai eredetiből. *A szülőtisztelet könyve*. 1. A lényeg feltárása és mibenlétének megvilágítása. P Szabó 2003: 11.

⁵⁸ Saját fordítás a *The Book of Filial Piety for Women* angol fordítása alapján. (Kínai eredetiből fordította: Patricia Ebrey.) Mann – Cheng 2001: 50.

A két műben közös, hogy minden társadalmi osztályt a saját szintjén kezel, az elvégezendő szertartások szerint. Felmerül itt is a *nei-wai* ellentét: „*A nők nem vehetnek részt ügyekben, mert abbahagynák a szövést.*”⁵⁹ Azaz mindenkinek megvan a saját feladata a hierarchikus rendben, amit mindenképpen el kell végeznie. Ezt is magukba foglalják azok a széleskörű tanácsok, amelyek egy anya és nő életének minden területére vonatkoznak.

A *Nü xiaojing* a kapcsolatok szintjén a „belső világot” a „külső világ” miniatűr másának tekinti. A férj és a feleség erkölcsös kapcsolatában megjelenik az „öt kapcsolat” minden egyes formája: az esküvő után fenn kell tartani az uralkodó és a hivatalnok távolságtartását, férje kiszolgálásában a feljebbvaló tisztelete úgy mutakozzon meg, mint apa és fiú kapcsolata. Az asszony számoljon be urának minden tevékenységéről, mint ahogy az a testvérek között szokás, és mindig tartsa meg az ígéreteit, ahogy a közeli barátok.⁶⁰ Az „öt kapcsolat” együttes jelenléte a teljesség érzését adja, arra utal, hogy a kapcsolatok igazi harmóniája a házasságban tapasztalható meg.

Annak ellenére, hogy nem támogatja az önnevelést, némi műveltséget feltételez a mű, hiszen a szerző a klasszikusokat idézi benne, ami a konfuciánus szemlélet szerint a legjobb forrása a nevelésnek. A nevelő szándék ott is megmutatkozik, hogy történelmi példákon keresztül bemutatja, hogyan tudtak a nők pozitív vagy negatív hatást gyakorolni feleségként, ágyasként vagy anyaként, elősegítve ezzel dinasztiák felemelkedését vagy bukását. Fontos üzenete van ennek: egyrészt óv a szélsőségektől, másrészt hangsúlyozza a nők felelősségét, amivel felhívja a figyelmet a nők erkölcsi hatására.⁶¹

6. Korlátok és lehetőségek – lábelkötés

Egyszerre megmagyarázhatatlan és logikus, nyugati szemszögből kegyetlen és megrázó gyakorlat volt a lábelkötés. Bár a mai napig vitatottak a kialakulás okai, ez a jelenség több évszázadon keresztül meghatározta a nők lehetőségeit az életben.

Chang Pangchi 12. századi író szerint az ő korában viszonylag új jelenségnek számított, leírása szerint a Tang-dinasztia végén kezdődhetett, a kései Tang-dinasztia utolsó császára, Li Yu írta az első, lótuszlábak varázsát dicsőítő verseket.⁶² A lábukat kötöző nők ábrázolásának

⁵⁹ Mann – Cheng 2001: 52.

⁶⁰ Mann – Cheng 2001: 58.

⁶¹ Mann – Cheng 2001: 49

⁶² Messmann 2007: 68.

kezdeté a 11. század végére tehető, és a Song-dinasztia délre költözésével egyre nagyobb területeken terjedt el. Ekkor még csak az elit hölgyeinek körében élt ez a szokás, hiszen ők engedhették meg maguknak az egész napos üldögélést. A lábelkötés így választóvonal lett a külvilág és a belső udvarok, a köznép munkája és az előkelő passzivitás között.⁶³

Mint a legtöbb praktikus dolognak, a lábelkötésnek is vannak olyan emelkedettebb értelmezései, amelyek segítenek mélységeiben megérteni. Az anya és lánya kapcsolat nem sok téren tud olyan dolgot felmutatni, ami a mindennapok fölé emeli kapcsolatukat. Egy ilyen különlegesség a lábelkötés, amely a kölcsönös szenvedésben összekapcsolja őket és kifejezi azt a szeretetet, amely a fájdalomon túlra, a jövőre néz. Ha ugyanis nem kötötték volna el a lábukat, megvetették és kigúnyolták volna őket, kicsiny lótuszlábak nélkül nem lehettek kelendő hajadonok.⁶⁴ Ez is egyfajta szertartás, amely a szeretet kifejezésének elfogadott módja.

A szenvedés hozzájárult ahhoz, hogy a lábelkötéshez erkölcsöt és kitartást párosítsanak. Ezzel nem csupán a férfiak vonzalmát, hanem tiszteletét is ki tudták vívni. A menyasszony lábára méretezett apró lótuszcipőket küldték el a vőlegény családjának – minél apróbb volt, annál nagyobb csodálatot váltott ki.⁶⁵

Bár a lábelkötés okai sokrétűek, a korabeli körülményeknek is közre kellett játszaniuk abban, hogy éppen ekkor vált népszerűvé. Sok vélemény a neokonfucianus írástudókat teszi felelőssé, azonban nem okolhatjuk kizárólagosan őket. Tény, hogy Zhu Xi hivatalnokként támogatta a gyakorlatot, mivel otthon tartotta a nőket,⁶⁶ de alapjában véve nem egyezik a konfucianizmus elveivel. Vegyük például a szexuális vetületet, amely igencsak szemben áll azzal, ahogy az emberi vágyakat elutasítják az égi útmutatással, a *livel* 理 szemben. A fiatal lányokban ők a tisztaságot értékelték, szemben az erotikusnak tartott lábbal.

Patricia Ebrey kiemeli „Nők, házasság és a család a kínai történelemben” című tanulmányában, hogy ebben a korban megváltozott a férfiasság és a nőiesség definíciója.⁶⁷ A harcos életmód és a hódítások kora régen a múltba vészett, a hivatalok felértékelődésével és a külső fenyegetettség hatására történhetett ez, az új szemlélet pedig új gyakorlatot indokolt, így egy valószínűbb okot kapunk. Ehhez hozzájárult még az életmód megváltozása. A városi életmód teret engedett az érzéki örömeknek, és az elkényelmesedett társadalmak jellemzője, hogy újabb és újabb utakat keresnek vágyaik kielégítésére. Így, bár szép és nemes áldozatnak hathat a lábelkötés, érzékisége és praktikus haszna megkérdőjelezi az ilyen magasságokat.

⁶³ Wang Ping 2000: 59.

⁶⁴ Wang Ping 2000: 32-33.

⁶⁵ Messmann 2007: 45.

⁶⁶ Ebrey 2003: 11.

⁶⁷ Wang Ping 2000: 43.

7. Korlátok és lehetőségek – tulajdonjog

Korabeli kontextusban vizsgálva a tulajdon másképpen értelmezhető, mint az európai értelemben vett magántulajdon. Legfontosabb funkciója a patriarchális család létének biztosítása volt. Ha a nagycsalád szétszéledt és a tagok saját háztartásukat vezették, akkor a nemzetség vagyona hamar köddé vált. A józan megfontolás azt diktálta, hogy költségvetést készítsenek, így tette Zhu Xi kortársa, Ni Shu is.⁶⁸ Kiemelten fontosnak tartotta a tervezést, főként az utódok szempontjából, húsz éves tervében nekik és házastársaiknak kívánt stabil megélhetést teremteni. A már említett nagybirtokosok számára ez kevesebb gondot jelentett, de a vagyont ők is belátással kezelték, egy részét félretéve nehéz helyzetbe került rokonaik megsegítésére.⁶⁹

Habár a neokonfuciánus gondolkodók határozott elképzelései a nők és a személyes tulajdon viszonyáról a Song-korban születtek, ezen a téren ekkor még nem sikerült a gyakorlatban megvalósítani a korlátozó rendelkezéseket. Ugyanis ebben az időszakban a kínai nők tulajdona széleskörű jogi védelmet élvezett.⁷⁰ A felső rétegek hajadonjai így továbbra is értékes hozományt vittek újdonsült férjük családjába, ahol a családi vagyontól teljesen külön kezelték azt, a fiatal özvegyek pedig újraházasodva magukkal vitték teljes hozományukat.⁷¹ Ebből látható, hogy az értékes hozomány nagy hatalmat jelentett a nők kezében, ez biztosított nekik valamennyi mozgásteret és tekintélyt a családon belül. Ez volt az a tényező, amelyet Zhu Xi és a többi gondolkodó károsnak talált.⁷² Sima Guang szerint a probléma abban áll, hogy az önálló tulajdon aláássa a családi hierarchiát, ezzel veszélyezteti a patriarchális leszármazási láncolat továbbvitelét, azonban nála ez nem csupán a nőkre, hanem a család minden tagjára vonatkozott. Zhu Xi még ettől is szigorúbban kezelte ezt az ügyet, véleménye szerint a feleségek még az ajándékokat sem tarthatják meg, fel kell ajánlaniuk apósuknak és anyósuknak.⁷³

Du Yan 杜淹 családjának esete alátámasztja ezeket a véleményeket. Apja még születése előtt meghalt, anyjának pedig vissza kellett térnie családjához, mert az előző feleség elüldözte férje családjától. Fia így rokonaira lett utalva, nagyapja nevelte fel. De miután nagyapja meghalt, két féltestvére az életére törve követelni kezdte anyja magántulajdonát, azaz a hozományát. Du Yan elmenekült, és egy Xiangli nevű gazdag ember lányával való házasság révén lehetősége

⁶⁸ McDermott 1991: 17.

⁶⁹ Ez a szokás a Song-korban alakult ki. McDermott 1991: 32

⁷⁰ Birge 2010: 65.

⁷¹ Ebrey 2003: 3. Birge 2010: 37.

⁷² Ebrey 2003: 3.

⁷³

nyílt a hivatalnoki vizsga letételére, később pedig lemondott a családi vagyontól. ⁷⁴ Du Yan életét a szabadon kezelhető vagyontól sodorta veszélybe, de később azzal szembesülünk, hogy egy másik hozomány fog végül segítségére sietni.

Hiába volt a neokonfucianus ellenszél, gyakorlatilag a nők is örökölhettek apjuk vagy férjük után a korabeli jog szerint. Az öröklésben általánosságban érvényesült a *junping* 均平 elve. Ez igazságos elosztás jelentett, ami általában 2:1 arányban valósult meg a férfiutódok és a nők között. ⁷⁵ Ez az öröklés vonatkozott a földbirtokra is, ami – a kínai történelemben egyedülálló módon – a hozományt is adhatta. ⁷⁶ Itt valószínűleg azért nem tudták befolyásukat használni, mert a korábbi szokások is a nők öröklését támasztották alá. A Tang-korban ugyanolyan részt örököltek a lánygyermek, mint fivéreik, és gyakran az özvegy is kedvezményezett volt, amennyiben nem volt férfi utód. ⁷⁷

Mivel a korabeli bürokrácia nem tette lehetővé minden egyes földbirtok hivatalos bejegyzését, ezért csak a magán szerződésekre hagyatkozhattak. Ezeken külön fel volt tüntetve a birtok státusa, például hozománybirtok, amivel kapcsolatban a törvény különleges figyelemmel járt el. ⁷⁸ Ha más tulajdont nem is, a vagyonos hölgyek érdekeit kiemelten védték. Ezt tulajdoníthatjuk társadalmi rangjuknak is, de mivel ez a réteg kiterjedt volt, így nem lehetett elhanyagolható azok száma, akik ezt a védelmet élvezték.

A nők jelenlétét a peres ügyekben bizonyítja az 1261-es *Összegyűjtött döntések*, (*Qing ming ji* 清明集) ebben olyan eseteket is említettek, amelyekben nők terjesztettek fel ügyeket. ⁷⁹ A konfucianizmus hagyományosan elítéli a polgári pereskedést, helyette az „égi rend”, a *li* 理 alkalmazását javasolja. A pereket vizsgálva felmerül egy korabeli törvénycikk, amelyet gyakran alkalmaztak a döntéshozatalban: a *zi cheng fu fen* 子承父分, azaz „a gyermek bírja az apa részét”. ⁸⁰ A korabeli esetekből kitűnik, hogy a *zi* 子 jelen esetben nem csupán a fiú utódokra, hanem a lánygyermekre is vonatkozott. Ugyanez az elv módosított formában érvényesül a házastársak öröklésénél (*qi cheng fu fen* 妻承夫分), így a bírók a férj testvéreivel szemben szinte minden esetben az özvegy javára ítélték. ⁸¹ A nőket illető jogok kétségkívül megerősítik a Song-kor modern szemléletéről alkotott képet.

⁷⁴ A történetet Patricia Ebrey írja le *Woman, money and class: Sima Guang and Song Neo-Confucian views on Women* című tanulmányában. Ebrey 2003: 10–38.

⁷⁵ Birge 2010: 79. Ez főként a késő Song-korra volt jellemző, korábban előfordult 1:1 arányú elosztás.

⁷⁶ Birge 2010: 11.

⁷⁷ Birge 2010: 55.

⁷⁸ Birge 2010: 11.

⁷⁹ Birge 2010: 68.

⁸⁰ Birge 2010: 79.

⁸¹ Ebrey 1984: 235.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogokból nem adódhattak problémák. Ha egy családon belül több nagy értékű hozomány speciális bánásmódot élvez, és ezáltal nem kerül bele a családi gazdálkodásba, az – összevetve a nők ellátási költségeivel – indokolatlan pazarlásnak tűnik. Különösen nagy lehetett a probléma az özvegyek újraraházasodása esetén, hiszen utódaik az elhunyt férj családjához tartoztak, így az ő ellátásuk is terhet jelentett. Gyakorlatias szempontból meglepő, hogy a hozománynak oly nagy szabadságot biztosított a jog, hiszen a kor kontextusából adódóan éppen az ellenkezője lenne logikus.

8. A Song-kori helyzet messzire mutató hatásai

Az eddig vizsgált körülmények és események azért fontosak, mert a dinasztia bukása után is erősen hatottak. Ez különösen Zhu Xi esetében mondható el, akit valójában csak 1313-ban kanonizáltak, ettől fogva műveinek hatása csak növekedett, a Yuan- 元 (1279–1368) és a Ming-dinasztia idején hivatalosan is támogatták *Családi szertartások* című könyve használatát, a Qing-korra pedig szinte minden háztartásban megtalálható volt.⁸² Bár az évszázadok során alkalmaztak néhány módosítást és kiadtak rövidített verziókat, néhány alapvető elemet, így a családtagok megkülönböztetését a szertartás végzésekor, a megtisztulást, a szellemek megidézését, az írott imák használatát egy átdolgozás sem változtatta meg.⁸³

Koreába és Japánba Zhu Xi interpretációjában jutottak el a konfuciánus tanok, itt pedig államot átalakító eszközzé váltak a kormányzat kezében.⁸⁴ A neokonfuciánus elvek szinte kizárólagosan meghatározták a késő császárkori Kína szemléletét, így nem kérdőjelezték meg az általuk kialakított családi rendszert.⁸⁵ Ez a lábelkötés, az özvegyi tisztaság és más, nőket érintő szokások radikalizálódását hozta.

A Song-korban a lábelkötés diadalmenetének még csak előszele volt érzékelhető, de a dinasztia bukása után kevesebb, mint száz évvel már nyugati utazók is felfigyeltek a jelenségre, ebből látszik, hogy gyorsan elterjedt a nagyobb városokban. Oderich von Pordenone, aki missziós célból 1338 és 1353 között Kínában élt, guangzhoui tartózkodása kapcsán írta le, hogy az akkori szépségideálnak a kis lábak feleltek meg, amit gyermekkori kötözéssel értek el.⁸⁶ A

⁸² Rosenlee 2006: 28.

⁸³ Ebrey 1991: xxx.

⁸⁴ Ko, Dorothy – Haboush, JaHyun Kim – Piggot, Joan R. (szerk.) (2003) *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea and Japan*. Los Angeles és Berkley: University of California Press. A kötet széleskörű információt nyújt arról, hogyan érvényesültek a neokonfuciánus elképzelések az érintett kelet-ázsiai országokban, kiemelten kezelve a nők életét.

⁸⁵ Ebrey 1984: 220.

⁸⁶ Messmann 2007: 55.

késő császárkorban nőtt meg igazán a lábelkötés jelentősége. A mandzsu uralom idején a han kínaiak ellenállásának jelképévé, etnikumuk kifejezőjévé vált.⁸⁷

A hagyományok fennmaradásának egy speciális vetülete Zhu Xi leszármazottjainak családi szervezete, akik a mai napig ápolják örökségét, olyannyira, hogy még *Családi szertartások* című könyvét is felhasználták egy tradicionális kínai esküvő lebonyolításához – mindezt a 21. században, természetesen némi módosítással.⁸⁸ Ezáltal a hagyományok ugyanolyan értékesek és közösséget formálók lesznek a XXI. században, mint Zhu Xi korában voltak.

9. Konklúzió

A nők hátrányos megkülönböztetése így nem a Song-kori prominens gondolkodók egyes gyakorlatokhoz (lábelkötés, özvegyek tisztasága, lánycsecsemők meggyilkolása vagy áruba bocsájtása) való ragaszkodása folytán alakult ki, ellenkezőleg, az egy régi értékeket valló családi rendszer fennmaradását szolgálta. Ezek nem a konfuciánus gondolatok miatt valósultak így meg, hanem azért, mert a korabeli helyzet így kívánta. A cél szentesítette számukra az eszközöket, a családi hierarchia, leszármazási ág és az ezt biztosító vagyon fennmaradása érdekében mindent megtettek a nők mozgásterének korlátozására.

A nők azonban több jogot és szabadságot élveztek, mint amennyire a neokonfuciánusok predesztinálták őket, amely nagyban köszönhető a kor modern, változásokat hozó szellemének. A családi élet felelőssége nagyrészt az első feleségekre hárult, de pont ez biztosította számukra a lehetőségeket. A férfi segítőtársának és alárendeltjének szerepéből kilépve saját érdemeiket gyűjtötték.

Ha a nők döntéshelyzetbe kerültek, képesek voltak megingatni a család stabilitását, így a patriarchális rendet, és ami a legfontosabb, a szülőtisztelettel szembe menve magukra hagyták volna az ősök szellemét. Ezért akarhatták lábelkötéssel partiképes hajadonná tenni és otthon tartani őket, vagyonuktól megfosztani, hogy minél nagyobb vagyon szolgálhassa a családot. Ezek az elemek a konfuciánus nézőpontból teljesen logikusnak tűnnek, és így jól beleillenek a kor kontextusába. Mindazonáltal, fontos a korszak tanulmányozása abból a szempontból, hogy

⁸⁷ Wang Ping 2000: 34. Kangxi császár 1668-ban vonta vissza a lábelkötést korlátozó rendeletét, amit a kínaiak hatalmas diadalként éltek meg.

⁸⁸ Tillman – Tillmann 2010: 115.

a később kisarjadzó és gyökeret verő szokások eszmei magvait ekkor vetették el az arra fogékony társadalom termőföldjébe.

Felhasznált irodalom

- Birge, Bettine (2010) *Women, Property and Confucian Reaction in Song and Yüan China (960-1368)*. [Cambridge Studies in Chinese History, Literature and Institutions] Cambridge University Press.
- Bol, Peter K. (2008) *Neo-Confucianism in History*. [Harvard East Asian Monographs] Cambridge (Massachusetts) és London: Harvard University Press.
- Dawson, Raymond (2002) *A kínai civilizáció világa*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Ebrey, Patricia Buckley (1984) „Conceptions of the Family in Sung Dynasty.” *The Journal of Asia Studies*. Vol. 43., No. 2: 219-245.
- Ebrey, Patricia Buckley (1991). *Chu Hsi's Family Rituals: A Twelfth-Century Chinese Manual for the Performance of Cappings, Weddings, Funerals, and Ancestral Rites*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Ebrey, Patricia Buckley (2003) *Women and the Family in Chinese History*. London és New York: Routledge.
- Gernet, Jacques (1980) *Kína hétköznapijai a mongol hódítás előestéjén 1250–1276*. Budapest: Gondolat.
- Gernet, Jacques (2001) *A kínai civilizáció története*. Budapest: Osiris Kiadó.
- McDermott, Joseph C. (1991) „Family Financial Plans of the Southern Sung.” *Asia Major*. 4.2: 15-52.
- Messmann, Stefan (2007) *Típegő lábak, törékeny testek. A kínai nők lábelkötéséről, tabuk nélkül*. Budapest: Dóm Kiadó.
- Pang-White, Ann A. (2013) „Zhu Xi on Family and Women: Challenges and Potentials.” *Journal of Chinese Philosophy*. Vol. 40., No. 3-4: 436-455.
- P. Szabó Sándor (2003) *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Rosenlee, Li-hsiang Lisa (2006) *Confucianism and Women: A Philosophical Interpretation*. [SUNY Series in Chinese Philosophy and Culture] Albany: State University of New York Press.

- Sima Guang: *Precepts for Family Life. Jiafan.* (ford. Ping Yao) 414-418. In: Wang, Robin (szerk.) (2003) *Images of Women in Chinese Thought and Culture: Writings from Pre-Qin Period through the Song Dynasty.* Hackett Publishing Company, Inc.
- Slote, Walter H. – DeVos, George A. (eds) (1998) *Confucianism and the Family.* Albany: State University of New York Press.
- The *Book of Filial Piety for Women* Attributed to a Woman Née Zheng (ca. 730). (ford. Patricia Buckley Ebrey) in. Mann, Susan – Cheng, Yu-Yin (szerk.) (2001) *Under Confucian Eyes: Writings on Gender in Chinese History.* Berkley: University of California Press.
- Tillman, Margaret Mih – Tillman, Hoyt Cleveland (2010) „A Joyful Union: The Modernization of the Zhu Xi Family Wedding Ceremony.” *Oriens Extremus.* Vol. 49.: 115-142.
- Tőkei Ferenc (1986) *Kínai filozófia: Ókor.* (I. kötet.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Wang, Ping (2000) *Aching for Beauty. Footbinding in China.* New York: Anchor Books, A Division of Random House, Inc.

Lezárás dátuma: 2015. január 7.

